

**NIKITA S. HRUȘCIOV ȘI CHESTIUNEA FRONTIERELOR
ÎN CADRUL BLOCULUI COMUNIST. STUDII DE CAZ:
CHINA, IUGOSLAVIA, POLONIA, ROMÂNIA, UNGARIA ȘI
URSS**

**Nikita S. Khrushchev and the Border Issues within the Communist
Bloc. Case Studies: China, Yugoslavia, Poland, Romania, Hungary
and the USSR**

**Mihai Croitor, Sanda Croitor
„Babeș-Bolyai” University, Cluj-Napoca, Romania**

Abstract: *Based on documents retrieved from the Romanian archives, our study is trying to analyze the main views promoted by Nikita S. Khrushchev towards the boundaries between the communist states. Thus, we analyzed the speech delivered by the Soviet leader on March 7, 1959 in Leipzig, as well as the message addressed by Khrushchev to the Heads of State on December 31, 1963. In addition, we analyzed the different views, regarding the border issues between the socialist states, promoted during the Preparatory Conference held in Bucharest (June 24-26, 1960), as well as during the Moscow Meeting of the Communist and Workers' Parties (November 1960). As case studies we chose China, Yugoslavia, Poland, Romania, Hungary and the USSR, focusing our attention on how the border issues influenced the dynamics of political and diplomatic relations within the communist camp until Khrushchev's debacle.*

Keywords: Nikita S. Khrushchev, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Mao Zedong, Zhou Enlai, borders.

La 7 martie 1959, în cadrul celei de-a XI-a Conferințe Muncitorești pe întreaga Germanie, organizată la Leipzig, Nikita S. Hrușciiov aducea în discuție chestiunea frontierelor între statele socialiste. Pornind de la premisa potrivit căreia „nu conferințele schimbă granițele statelor”, acestea fiind rezultatul „victoriei sau capitulării” după finalizarea unui conflict, liderul de la Kremlin sublinia, în cheie strict ideologică, faptul că problema frontierelor era una „acută pentru multe state capitaliste”.¹ În egală măsură, adăuga prim-secretarul PCUS, deși chestiunea frontierelor își făcea simțită prezența și în rândul statelor socialiste, totuși, în interiorul lagărului comunist „problema granițelor capătă alt caracter și nu va mai avea aceea ascuțime pe care a avut-o în capitalism”.²

În această ordine de idei, liderul sovietic avea să recurgă la câteva studii de caz din interiorul monolitului comunist. Referindu-se la granița dintre Polonia și Uniunea Sovietică, președintele Consiliului de Miniștri

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Fond CC al PCR-Secția Relații Externe*, dosar 49/1959-1970, f. 1-2 (în continuare A. N. I. C.).

² *Ibidem*.

al URSS sublinia faptul că, „dacă ar fi să-i întrebăm pe ucrainieni sau pe bieloruși, ei vor spune că din actualul teritoriu al Poloniei fac și acum parte o serie de raioane care au aparținut înainte Ucrainei și Bielorusiei”.³ Negând faptul că între Uniunea Sovietică și Polonia ar exista probleme teritoriale litigioase, totuși, Nikita S. Hrușciiov adăuga următoarele: „eu sunt convins că în Polonia este o oarecare parte a populației care nu consideră juste frontierele existente și vrea probabil ca ele să fie situate mai la răsărit decât sunt acum”.⁴ În privința graniței dintre Iugoslavia și Ungaria, Nikita S. Hrușciiov sublinia, în cadrul discursului de la Leipzig, faptul că după finalizarea celei de-a doua conflagrații mondiale, o parte a teritoriului care aparținuse odinioară Ungariei intrase în componența Iugoslaviei, unde „locuiesc circa un milion de unguri”.⁵ În acest context, liderul sovietic va aduce în discuție și „problema Transilvaniei unde locuiește un număr considerabil de români cât și de unguri”, această zonă geografică fiind percepută de către Hrușciiov drept locul „unde s-au ciocnit în cea mai acută formă interesele României monarhice și ale Ungariei hortiste”.⁶ În egală măsură, liderul de la Kremlin amintea și de granița dintre România și URSS. Astfel, Hrușciiov afirma faptul că o parte a teritoriului Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM), recte Basarabia, fusese „cotropită de regele român”, ulterior fiind „din nou reunită cu teritoriul sovietic”. Subliniind faptul că între URSS și Republica Populară Română (RPR) nu existau chestiuni litigioase legate de frontieră, totuși liderul sovietic afirma, faptul că „în rândurile unei anumite părți a populației” RPR se manifesta convingerea potrivit căreia Basarabia se constituia într-o parte integrantă a teritoriului României.⁷

Uzând din plin de retorica marxist-leninistă, Hrușciiov avea să sublinieze faptul că chestiunea frontierelor reprezenta „una dintre cele mai acute și complexe probleme” lăsată moștenire de „vechea lume capitalistă”.⁸ Care era soluția propusă de către liderul sovietic pentru rezolvarea acestei „probleme”? Răspunsul era unul simplu și letal contaminat ideologic: construirea societății comuniste. În cadrul preconizatei societăți comuniste, „vechile noțiuni despre granițe ca atare se vor perima”, rămânând pentru o scurtă perioadă de timp „doar granițe etnografice”.⁹ Care era garanția „succesului”? Liderul de la Kremlin nu se va sfi să dea chiar exemplul Uniunii Sovietice, afirmând următoarele: „Că acest lucru va fi

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem*, f. 2-3.

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem*, f. 4.

⁹ *Ibidem.*

*tocmai așa, îl arată procesul ce se desfășoară în Uniunea Sovietică (sic!) care este un stat multinațional [...] Pe măsura înaintării țării noastre spre socialism, granițele dintre diferitele republici unionale în esență au început să dispară”.*¹⁰

Interesant este faptul că în cadrul Consfăturii Partidelor Comuniste și Muncitorești, organizată la București între 24-26 iunie 1960 (așadar, într-un cadru restrâns), Nikita S. Hrușciiov va aduce din nou în discuție chestiunea granițelor în interiorul monolitului comunist, promovând o viziune distinctă față de cea ilustrată la Leipzig. Astfel, la 26 iunie 1960, în cadrul unei discuții caustice cu Hysni Kapo (delegat al Partidului Muncii din Albania) și Peng Zhen (delegat al Partidului Comunist Chinez), liderul de la Kremlin va afirma următoarele: „*Ce ar fi dacă astăzi, între țările socialiste, problema s-ar pune în felul acesta: suntem cu toții comuniști, să facem un schimb de păreri și să vedem, poate că frontierele dintre țările noastre nu sunt chiar așa de just stabilite. Să stăm de vorbă. Știți, tovarăși, în acest caz nimeni n-ar rămâne aici cu păr pe cap, ne-am lua la ceartă și n-am rezolva aceste probleme. Nu voi numi acum țările, nu voi spune ce țară are pretenții față de altele, toate țările au câte o pretenție la alta, la două sau la trei țări. Dar esența acestei probleme este un fleac, care nu valorează nici cât o ceapă degerată”.*¹¹ Deopotrivă interesant este și modul în care Hrușciiov se raportează, de această dată, la situația din Uniunea Sovietică. Bunăoară, liderul PCUS afirma următoarele: „*În Uniunea Sovietică există un sistem unic socialist, format din 15 republici unionale. Dacă am aduna Comitetele Centrale ale tuturor republicilor unionale și le-am spune: tovarăși, atunci când s-au stabilit hotarele dintre republici au fost comise greșeli, ar trebui să discutăm, să vedem dacă sunt just trasate, iar dacă nu sunt juste, haideți să le corectăm. Tovarăși, ar ieși așa o ciorovăială, încât am descompune partidul. Astăzi, când omul merge pe șosea și trece hotarul dintre Ucraina și Bielorusia, el nici nu știe pe unde trece hotarul, pentru că stâlpi de graniță nu există, nu stă nicio santinelă acolo, care să indice că e frontieră. Și totuși, în cazul unei discuții, ucraineanul s-ar lua la ceartă cu bielorusul. Ar cere să se strămute granița pe care în mod fizic nu o cunoaște, nu știe pe unde trece”.*¹² Așadar, în cadrul dezbaterii din

¹⁰ Liderul sovietic va afirma, de asemenea, următoarele: „*Dacă veți întreba acum un rus, un ucrainean sau un bielorus, dacă pentru ei mai este actuală problema granițelor administrative ale republicilor lor, cred că majoritatea acestor oameni vor fi surprinși de o asemenea întrebare. De ce? Deoarece în cadrul statului nostru socialist toate națiunile și populațiile sunt egale în drepturi, viața se clădește pe o bază comună, socialistă, sunt satisfăcute în egală măsură cerințele materiale și spirituale ale fiecărui popor, ale fiecărei naționalități”* (Ibidem, f. 5).

¹¹ Vezi în acest sens: „Document 5: 26 iunie 1960, București. Stenograma consfăturii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești, referitoare la divergențele ideologice sovieto-chineze (fragment)”, în Mihai Croitor (editor), *La București s-a scris: „Sciziune!”*. Consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești din iunie 1960, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2013, p. 279.

¹² Ibidem.

26 iunie 1960, Nikita S. Hrușciov va adopta un ton diferit comparativ cu cel folosit în cadrul discursului public de la Leipzig din 7 martie 1959. Explicația pentru această schimbare de tonalitate rezidă, probabil, în faptul că afirmațiile sale din 26 iunie 1960 fuseseră rostite în cadrul restrâns al celor 51 de delegații ale partidelor comuniste și muncitorești prezente la Consfătuirea de la București și nu într-un cadru public.

Revenind, însă, la discursul rostit de către Hrușciov la 7 martie 1959, trebuie subliniat faptul că Iugoslavia a fost singurul stat care a ales să răspundă public liderului sovietic. Astfel, în cadrul unui articol publicat la 2 aprilie 1959 în „Komunist”, autoritățile iugoslave analizau discursul rostit de către Hrușciov la Leipzig, relevând faptul că între chestiunile menționate de către liderul sovietic cu referire la granița iugoslavo-maghiară și faptele istorice exista o veritabilă disonanță. Astfel, potrivit factorilor decizionali de la Belgrad: „Înainte de al doilea război mondial acest teritoriu aparținea Iugoslaviei; el a fost ocupat în aprilie 1941 de către armata fascistă maghiară și eliberat mai târziu prin lupta armatei naționale de eliberare și a detașamentelor de partizani ai Iugoslaviei cu ajutorul Armatei Roșii”.¹³ În egală măsură, Belgradul contesta și numărul etnicilor maghiari din Iugoslavia, înaintat de către Hrușciov la Leipzig, relevând faptul că, potrivit rezultatelor ultimului recensământ al populației, aici trăiesc 507.000 maghiari.¹⁴ De asemenea, merită a fi menționat faptul că ziarul „Borba” publica la 4 aprilie 1959 reacția lui Drago Kunț (purtător de cuvânt al Secretariatului de Stat pentru Afaceri Externe) pe marginea discursului rostit de către Hrușciov la Leipzig. Răspunsul oficialului iugoslav era unul fără echivoc: „Este vorba de o prezentare inexactă a faptelor. Presupunem că la mijloc este o greșeală. Așteptăm explicații din partea sovietică”.¹⁵

În ceea ce privește lipsa de reacție a Bucureștiului față de discursul rostit de către Hrușciov la 7 martie 1959, merită a fi menționat modul în care Gheorghe Gheorghiu-Dej se raporta la această chestiune în cadrul întrevederii cu Iosip Broz Tito, organizată la Pișchia la 22 iunie 1964. „Tov. Hrușciov-afirma liderul PMR-a pus și în public problema Basarabiei și în general a granițelor dintre țările socialiste, în cuvântarea pe care a ținut-o la Leipzig în 7 martie 1959 (publicată în „Pravda” din 27 martie 1959). Acolo a vorbit și de Transilvania, arătând doar că în această regiune trăiește un important număr de români și de maghiari, că aceasta este o moștenire blestemată etc. Noi n-am publicat această parte a cuvântării și, deși n-am fost de acord cu ea, nu am răspuns. Am

¹³ A. N. I. C., *Fond CC al PCR-Secția Relații Externe*, dosar 49/1959-1970, f. 12.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, f. 13-14.

remarcat însă răspunsul dat de presa dv., care ne-a plăcut”.¹⁶ În mod evident, la momentul anului 1959, politica externă a RPR era profund ancorată pe culoarul conformismului ideologic față de Moscova și, pe cale de consecință, autoritățile de la București au păstrat tăcerea vis-à-vis de discursul rostit de către Hrușciiov la Leipzig. Însă, în contextul distanțării față de Moscova, discursul liderului de la Kremlin va fi utilizat de către autoritățile de la București tocmai pentru a ilustra perfidia sovietică.

Noi divergențe cu privire la chestiunea granițelor dintre statele socialiste se vor ivi în cadrul Secretariatului Comisiei Redacționale, convocată la finalul lunii septembrie 1960, cu scopul pregătirii unui proiect de Declarație care urma a fi adoptat la Moscova, în cadrul Consfăturii partidelor comuniste și muncitorești din noiembrie 1960.¹⁷ În cadrul proiectului inițial de Declarație fusese inclusă afirmația potrivit căreia „în natura sistemului socialist mondial nu sunt cauze obiective pentru contradicții și conflicte între popoarele și statele care fac parte din acest sistem”.¹⁸ Date fiind tensiunile sino-sovietice existente la acel moment, delegația chineză a propus un amendament în virtutea căruia „nu sunt cauze obiective pentru contradicții antagoniste între popoarele și statele sistemului mondial socialist sau cauze obiective care ar putea servi drept barieră pentru rezolvarea justă a contradicțiilor neantagoniste între aceste state”.¹⁹ Propunerea delegației chineze se va lovi de refuzul celorlalte delegații prezente în cadrul Comisiei Redacționale, cu excepția reprezentantului Partidului Muncitoresc Socialist Ungar (PMSU). Astfel, Nemes Dezsó (membru al Biroului Politic al CC al PMSU și redactor-șef al ziarului „Népszabadság”),²⁰ fiind de acord cu prima parte a amendamentului chinez (referitor la „contradicțiile antagoniste”), va promova o viziune distinctă în privința „contradicțiilor neantagoniste”, afirmând următoarele: „Rog pe tovarășii chinezi

¹⁶ Vezi în acest sens: „Document 70: 1964 iunie 22. Stenograma discuțiilor organizate la Pișchia între delegația română condusă de către Gheorghe Gheorghiu-Dej, președinte al Consiliului de Stat al RPR și prim-secretar al CC al PMR, și delegația iugoslavă condusă de către Iosip Broz Tito, președinte al RSFI și secretar general al UCI, referitoare la divergențele româno-sovietice”, în Mihai Croitor, Sanda Borșa (editori), *Triunghiul suspiciunii: Gheorghiu-Dej, Hrușciiov și Tito (1954-1964). Documente*, volum II, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014, p. 510.

¹⁷ „1960 decembrie 19-20. Stenograma sesiunii plenare a CC al PMR în care a fost discutat raportul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej cu privire la Conferința Partidelor Comuniste și Muncitorești de la Moscova din noiembrie 1960”, în Dan Cătănuș (editor), *Între Beijing și Moscova. România și conflictul sovieto-chinez*, volum I, București, Editura INST, 2004, p. 118.

¹⁸ *Ibidem*, p. 119.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ A. N. I. C., *Fond CC al PCR-Secția Relații Externe*, dosar 60/1960, f. 37.

să renunțe la această propunere, pentru că aici se ating probleme pe care nouă ne e extrem de incomod a le pune. Noi avem probleme de graniță între România, Ungaria, Cehoslovacia și altele. De ce trebuie să vorbim în general despre aceasta?”²¹ Afirmațiile reprezentantului PMSU vor determina reacția delegației PMR, aceasta transmițând conducerii Comisiei Redacționale faptul că intervenția lui Nemes Dezsó era „expresia unei atitudini naționaliste, șoviniste”.²² Ulterior, după finalizarea ședințelor Comisiei Redacționale, delegația PMSU avea să transmită reprezentanților PMR o stenogramă refăcută a întâlnirii în cauză, stenogramă potrivit căreia Nemes Dezsó ar fi afirmat următoarele: „Rog delegația chineză să renunțe la completări cu privire la rezolvarea contradicțiilor între țările socialiste, deoarece o asemenea completare poate da imbold discuțiilor cu privire la fostele probleme divergente între state”.²³

Liderul sovietic va relua chestiunea frontierelor în cadrul mesajului adresat șefilor de state la 31 decembrie 1963. Recunoscând faptul că există pretenții teritoriale și litigii „legate de desăvârșirea eliberării unui popor sau altul de sub jugul colonial sau de sub ocupația străină”, totuși Nikita S. Hrușciiov sublinia faptul că de cele mai multe ori acestea erau legate de „reglementarea postbelică”.²⁴ În egală măsură, adăuga liderul de la Kremlin, pentru a-și justifica propria poziție, statele recurgeau la argumente istorice, o acțiune percepută ca fiind inutilă, întrucât nu conducea la rezolvarea divergențelor.²⁵ Considerând că unele state aveau „motive întemeiate pentru pretențiile lor”,²⁶ Hrușciiov se pronunța împotriva rezolvării pe cale militară a acestor diferende teritoriale. Prin urmare, liderul PCUS avansa ideea semnării unui acord internațional „prin care statele ar renunța la folosirea forței pentru rezolvarea litigiilor teritoriale și a problemelor de frontieră”.²⁷ Desigur, afirmațiile liderului de la Kremlin, dincolo de încărcătura ideologică inerentă, se încadrau în doctrina coexistenței pașnice promovată de către URSS. Trebuie menționat faptul că, la momentul respectiv, un subiect contondent pe agenda divergențelor sovieto-chineze era reprezentat tocmai de doctrina coexistenței pașnice. Astfel, potrivit factorilor decizionali de la Beijing, Hrușciiov denaturase principiul leninist

²¹ „1960 decembrie 19-20. Stenograma ședinței plenare a CC al PMR în care a fost discutat raportul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej cu privire la Conferința Partidelor Comuniste și Muncitorești de la Moscova din noiembrie 1960”, p. 119.

²² *Ibidem*, p. 120.

²³ *Ibidem*.

²⁴ A. N. I. C., *Fond CC al PCR-Secția Relații Externe*, dosar 49/1959-1970, f. 14.

²⁵ Potrivit lui Nikita S. Hrușciiov: „Dacă ar fi să luăm însă ca bază pentru rezolvarea problemei frontierelor întreaga istorie în decursul celor câtorva milenii ale acesteia, toți vor fi, în mod vădit, de acord că în numeroase cazuri nu se va putea găsi nicio soluție reală” (*Ibidem*, f. 15).

²⁶ *Ibidem*, f. 16.

²⁷ *Ibidem*.

al coexistenței pașnice între diferitele state, proclamând doctrina în cauză drept „*linia generală de politică externă a URSS*”.²⁸ Prin urmare, potrivit părții chineze, Moscova luase calea revizionismului, prin enunțarea doctrinei coexistenței pașnice intrând „*în cârdășie cu imperialismul american*”.²⁹ De asemenea, merită a fi menționat faptul că factorii decizionali de la Kremlin adoptaseră vis-à-vis de incidentele de graniță sino-indiene o atitudine similară cu cea expusă în mesajul adresat de către Hrușciiov șefilor de state, la 31 decembrie 1963.³⁰

Pe agenda disensiunilor româno-sovietice, chestiunea granițelor a ocupat, neîndoios, un loc important. La momentul anului 1959, discursul rostit de către Nikita S. Hrușciiov la Leipzig, după cum afirmam mai sus, nu va determina vreo reacție din partea autorităților române, o posibilă explicație pentru acest comportament fiind reprezentată de obediența liderilor comuniști români față de Kremlin. Însă, în contextul deteriorării relațiilor româno-sovietice, începând cu anul 1963, Bucureștiul se va raporta caustic la viziunile promovate de către liderul sovietic față de chestiunea granițelor. Prin urmare, abia în cadrul ședinței Biroului Politic al CC al PMR din 26-27 februarie 1963, convocată ca urmare a revirimentului viziunilor economice integraționiste în cadrul sesiunii Comitetului Executiv al Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER) din februarie 1963, liderul PMR va recurge, pentru prima oară, la o condamnare a afirmațiilor rostite de către Hrușciiov la Leipzig.³¹ Gheorghe Gheorghiu-Dej va menționa discursul liderului sovietic, rostit în cadrul celei de-a XI-a Conferințe Muncitorești pe întreaga Germanie din 7 martie 1959, și în cadrul întrevederii sale din 12 decembrie 1963 cu

²⁸ *Ibidem*, dosar 71/1963, f. 8.

²⁹ *Ibidem*, dosar 102/1964, f. 27.

³⁰ Bunăoară, în septembrie 1963, referindu-se la incidentele de graniță sino-indiene, guvernul sovietic rezuma poziția URSS în maniera următoare: „*Încă îndată după izbucnirea conflictului chino-indian în anul 1959, conducătorii sovietici au declarat în mod sincer guvernului RP Chineze că agravarea litigiului în problema teritoriilor de frontieră din regiunea Himalaya, rămas moștenire Chinei și Indiei din timpuri străvechi, și transformarea acestui litigiu într-un mare conflict armat nu este de dorit și ar putea avea consecințe negative nu numai pentru relațiile chino-indiene, ci și pentru întreaga situație internațională. Considerăm că în litigiile de frontieră, cu atât mai mult într-un litigiu ca cel dintre China și India, trebuie respectate concepțiile leniniste, potrivit cărora orice probleme de frontieră, dacă există bunăvoința reciprocă, pot fi rezolvate fără să se recurgă la arme*”. Vezi în acest sens: *Ibidem*, dosar 79/1963, f. 13.

³¹ A. N. I. C., *Fond CC al PCR-Secția Cancelarie*, dosar 4/1963, f. 40 (documentul în cauză a fost publicat. Vezi în acest sens: „1963 februarie 26-27. Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PMR cu privire la disputele din CAER și alte divergențe româno-sovietice”, în Dan Cătănus (editor), *Între Beijing și Moscova. România și conflictul sovieto-chinez*, pp. 181-204). Vezi, de asemenea: Mihai Croitor, *România și conflictul sovieto-chinez (1956-1971)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2009, pp. 228-229.

ambasadorul chinez la București, Xu Jianguo. Bunăoară, referindu-se la Basarabia, liderul PMR afirma următoarele: „Până în anul 1813 (*sic!*) Basarabia a aparținut totdeauna Moldovei [...] În anul 1918, parlamentul Moldovei, conform dreptului națiunilor la autodeterminare, a votat o lege privind realipirea Moldovei la România și apoi a fost cedată Uniunii Sovietice în anul 1940. Hrușciiov s-a referit la Transilvania atunci când încă nu erau divergențe în CAER [...] Noi nu am publicat referirile la Transilvania din cuvântarea lui Hrușciiov. Dacă ar fi știut poporul român ce a spus el, nu l-ar mai fi primit cu aplauze”.³²

Chestiunea Basarabiei avea, de asemenea, să formeze obiectul discuțiilor dintre Nikita S. Hrușciiov și delegația PMR, condusă de către Ion Gh. Maurer. Organizată în 15 martie 1964, la Pițunda, întrevvederea în cauză survine vizitelor efectate de către delegația PMR în China și Coreea de Nord în cadrul „medierii” conflictului sovieto-chinez, mediere asumată de către conducerea de la București. Pe parcursul discuțiilor dintre cele două părți, Hrușciiov va reveni la chestiunea granițelor, punând, în mod ipotetic, chiar și posibilitatea organizării unui plebiscit în Basarabia. În opinia liderului sovietic, însă, revizuirea granițelor ar fi determinat consecințe geopolitice negative, subliniind următoarele: „Ce s-ar întâmpla dacă am revizui granițele cu Manciuria, cu Mongolia etc.? [...] Să luăm de pildă Basarabia. Eu cred că nu trebuie să discutăm această chestiune. Atunci în țările socialiste ar trebui să se facă plebiscit. Dacă românii ar ridica această problemă, eu personal aș fi pentru plebiscit și să lăsăm popoarele unde vor să aparțină. Numai că aceste probleme se ridică (și n. a.) pentru alte țări. De exemplu, granița cu Polonia. Numai să se pună o asemenea problemă și imediat ucrainenii și bielorușii se vor ridica și ei. Aceste granițe trec mai la Est în folosul Poloniei. Polonia știe și toată lumea știe acest lucru [...] Granița României cu Ungaria; sunt multe probleme care apar în legătură cu aceasta. Granița Ungariei cu Iugoslavia; Tito spune că în Iugoslavia trăiesc 700 de mii de unguri, ungurii spun că este vorba de un milion. Granița Bulgariei cu Iugoslavia, de asemenea, prezintă unele probleme. Dacă noi în general am încerca să căutăm granițele cele mai juste ar însemna un război și asemenea granițe nu există”.³³

³² „Document 9: 1963 decembrie 12. Notă privind convorbirea de la Snagov, dintre Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al CC al PMR, și Xu Jianguo, ambasador al RPC la București, referitoare la divergențele româno-sovietice și necesitatea apropierii româno-chineze. (fragment)”, în Mihai Croitor (editor), *În umbra Kremlinului: Gheorghe Gheorghiu-Dej și geneza Declarației din Aprilie 1964*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012, p. 226.

³³ A. N. I. C., *Fond CC al PCR-Secția Relații Externe*, dosar 30/1964, f. 42-43 (documentul în cauză a fost publicat. Vezi în acest sens: „1964 martie 15, Pițunda. Stenogramă a convorbirilor dintre Delegația Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și cea a Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice”, în Romulus Ioan Budura (editor), *Politica independentă a României și relațiile*

În contextul acutișării diferendelor româno-sovietice, ca urmare a publicării Declarației din aprilie 1964 și a fundamentării unei apropieri româno-chineze, tonalitatea liderului PMR față de viziunile promovate de către Hrușciiov în chestiunea granițelor României va deveni una acidă. Astfel, la 5 iunie 1964, în cadrul întrevederii cu noul ambasador chinez la București (Liu Fang), Gheorghe Gheorghiu-Dej afirma următoarele: „Noi nu putem spune că au gânduri nebunești, dar ei (sovieticii-n.n.) sunt în stare de multe. Cum ne-au luat Bucovina de Nord drept despăgubiri, așa pot să ia toată România [...] Populația maghiară din Transilvania muncește și trăiește în prietenie cu poporul român. Însă noi nu excludem posibilitatea ca tov. Hrușciiov să-i pună pe tovarășii unguri să ridice problema Transilvaniei, ca apoi să apară el drept arbitru. Dacă o să facă acest lucru, noi o să punem problema Basarabiei și a Bucovinei de Nord. De altfel, tov. Hrușciiov a ridicat această problemă în timpul vizitei delegației noastre la Gagra. Știți unde este dusă populația română din Basarabia? În Kazahstan. Am descoperit acest lucru cu totul întâmplător. Fostul nostru ambasador la Moscova, tov. Dalea, într-o vizită pe care a efectuat-o în Kazahstan, s-a trezit înconjurat de români care îi cereau să-i aducă acasă”.³⁴

La 22 iunie 1964 era organizată la Pișchia o întâlnire intempestivă între Gheorghe Gheorghiu-Dej și Iosip Broz Tito.³⁵ Astfel, în iunie 1964, liderul iugoslav efectuase o vizită oficială în Finlanda, iar la întoarcere, la propunerea părții sovietice, a fost organizată o întrevedere între Tito și Hrușciiov la Leningrad. Belgradul (prin intermediul ambasadorului iugoslav la Moscova) avea să aducă la cunoștința autorităților de la București faptul că diferendele dintre RPR și URSS fuseseră abordate pe parcursul discuțiilor de la Leningrad.³⁶ Pe cale de consecință, la 21 iunie 1964, Bucureștiul transmitea Moscovei, prin intermediul ambasadorului Ivan K. Jegalin, faptul că a doua zi fusese convocată o întâlnire cu factorii decizionali iugoslavi, scopul convocării întâlnirii în cauză fiind reprezentat de abordarea diferendelor româno-sovietice pe parcursul discuțiilor de la Leningrad.³⁷ Cum era de așteptat, chestiunea granițelor României avea să se regăsească pe agenda discuțiilor dintre Gheorghe Gheorghiu-Dej și Iosip Broz Tito, liderul român menționând chiar și protocolul adițional secret al pactului Ribbentrop-Molotov. Astfel, potrivit liderului PMR: „Ne întrebăm, de asemenea, de ce se inventează că România ar pofti Basarabia? Această afirmație este absurdă. Există un tratat de

româno-chineze, 1954-1975. Documente, București, 2008, pp. 223-269). Vezi, de asemenea: Mihai Croitor, *România și conflictul sovieto-chinez (1956-1971)*, p. 270.

³⁴ A. N. I. C., *Fond CC al PCR-Secția Relații Externe*, dosar 5/1964, f. 40.

³⁵ *Ibidem*, dosar 110/1963-1965, f. 27.

³⁶ *Ibidem*, dosar 5/1964, f. 59-60.

³⁷ *Ibidem*, dosar 6/1964, f. 29-30.

pace pe care l-am semnat și noi am înțeles că aceasta a fost singura rezolvare. Nu putem spune că nu sunt oameni care se gândesc la Basarabia și la Bucovina de Nord, dar conducerea noastră n-a ridicat niciodată și nici nu va ridica o asemenea problemă. Istoria încă nu și-a spus cuvântul. Se știe cum Stalin s-a înțeles cu Germania și asupra Poloniei și a României. Bucovina de Nord a fost chiar luată ca „dobândă” pentru „exploatarea” Basarabiei în perioada dintre cele două războaie. De ce n-au luat atunci ca „dobândă” toată România? Astăzi n-ar fi mai avut probleme cu raioanele economice interstatale³⁸ etc.”³⁹ În ceea ce-l privește pe Tito, acesta se va mărgini la a afirma faptul că, la Leningrad, liderul sovietic „a spus că în România se discută această problemă (a Basarabiei-n. n.) în mase”.⁴⁰ De altfel, în cadrul întrevederii din 28 iulie 1964 cu Liu Fang, Emil Bodnăraș îi transmitea faptul că în cadrul discuțiilor de la Leningrad, Hrușciov ar fi afirmat faptul „că în România atmosfera antisovietică a evoluat așa de mult, a căpătat forme atât de ascuțite încât manifestările cu caracter naționalist au mers până acolo încât în cadrul prelucrărilor Declarației (din aprilie 1964 n. n.) s-a pus problema Basarabiei și Bucovinei de Nord”.⁴¹

La 26 iunie 1964, așadar după întâlnirea de la Pișchia, Gheorghe Gheorghiu-Dej îl va convoca pe ambasadorul sovietic la București, Ivan K. Jegalin, transmițându-i acestuia intenția autorităților române de a trimite o delegație la Moscova cu scopul discutării diferendelor româno-sovietice. Referindu-se la chestiunea Basarabiei, liderul PMR afirma următoarele: „Am fost extrem de surprinși când am auzit zvonurile precum că s-ar fi pus problema Basarabiei. Cine o fi mai scormit și această problemă? Cu ce scop? Noi dorim să ne întâlnim cu tovarășii sovietici, să discutăm toate problemele în cauză, să le lămurim, să nu rămână absolut nicio neclaritate”.⁴²

³⁸ Aluzie la așa-zisul „Plan Valev”. Pentru o perspectivă detaliată asupra acestei chestiuni vezi: „Planul Valev și impactul acestuia asupra relațiilor româno-sovietice”, în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (editori), *Stalinizare și destalinizare. Evoluții instituționale și impact social*, București, Editura Polirom, 2014, pp. 140-156.

³⁹ Vezi în acest sens: „Document 70: 1964 iunie 22. Stenograma discuțiilor organizate la Pișchia între delegația română condusă de către Gheorghe Gheorghiu-Dej, președinte al Consiliului de Stat al RPR și prim-secretar al CC al PMR, și delegația iugoslavă condusă de către Iosip Broz Tito, președinte al RSFI și secretar general al UCI, referitoare la divergențele romano-sovietice”, în Mihai Croitor, Sanda Borșa (editori), *Triunghiul suspiciunii: Gheorghiu-Dej, Hrușciov și Tito (1954-1964). Documente*, volum II, p. 500.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 507.

⁴¹ A. N. I. C., *Fond CC al PCR-Secția Relații Externe*, dosar 5/1964, f. 60.

⁴² Vezi în acest sens: „Document 25: 1964 iunie 26. Notă cu privire la audiența lui I. K. Jegalin, ambasador al URSS la București, la Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al CC al PMR, referitoare la solicitarea de către partea română a unei întâlniri cu reprezentanții CC al PCUS în vederea discutării divergențelor româno-sovietice”, în Mihai Croitor (editor), *În umbra Kremlinului: Gheorghe Gheorghiu-Dej și geneza Declarației din Aprilie 1964*, p. 279.

Pe cale de consecință, între 7-14 iulie 1964 vor fi organizate la Moscova convorbiri între delegația PMR (condusă de către Ion Gh. Maurer) și delegația PCUS (condusă de către N. V. Podgornî), principalul subiect abordat fiind reprezentat de disensiunile româno-sovietice. Un punct central în cadrul acestor discuții va fi ocupat de chestiunea Basarabiei. Astfel, la 10 iulie 1964, Ion Gh. Maurer va aduce în discuție chestiunea în cauză, stenograma întâlnirii consemnând un acid schimb de replici între cele două delegații cu privire la denumirea acestei provincii istorice:

„Tov. I. Gh. Maurer: V-am arătat cazurile când oamenii sovietici ne-au întrebat: ce, revendicați Basarabia?

Tov. Kosîghin: Noi nu avem această denumire Basarabia, există Republica Moldovenească, este o republică, poporul moldovenesc, cu un Comitet Central și un guvern. Nu există Basarabia. Ce tot vorbiți tot timpul de Basarabia? În cursul discuțiilor noastre dvs. n-ați folosit nicio singură dată denumirea oficială a RSS Moldovenești.

Tov. I. Gh. Maurer: Vă rog, să nu creăm artificii. Eu nu vreau ca cu o expresie să acopăr nu știu ce. Atunci, ca să fim sinceri, acel teritoriu care s-a numit Basarabia.

Tov. Kosîghin: Noi avem denumirea actuală: RSS Moldovenească.

Tov. I. Gh. Maurer: Perfect de acord: acea parte a Republicii Moldovenești dintre Prut și Nistru [...]

Tov. I. Gh. Maurer: Eu am vorbit acum patru luni (la Pițunda n. n.) cu tov. Hrușciov și el mi-a spus: dacă vreți Basarabia, facem plebiscit. În felul acesta am utilizat cuvântul Basarabia.

Tov. Emil Bodnăraș: Este utilizat și în anul 1959 în comunicarea tov. Hrușciov (de la Leipzig n. n.).

Tov. Podgornî: O să vă arătăm stenograma și o să vedeți că n-a spus așa.

Tov. I. Gh. Maurer: Mă rog, și noi avem stenograma [...]

Tov. Podgornî: Noi vrem să spunem ca în România să se știe că nu există un astfel de teritoriu-Basarabia. Și din moment ce au loc aceste tratative oficiale, să fie folosit termenul potrivit.

Tov. I. Gh. Maurer: Spuneți dvs. cum să spun. Să-i spun teritoriul X sau spuneți dvs. cum să-i spun?

Tov. Podgornî: Republica Moldovenească [...]

Tov. I. Gh. Maurer: RSS Moldovenească cuprinde încă o bucată în afară de ce se află între Prut și Nistru. Dacă o să spun Moldova Sovietică, dv. o să înțelegeți că mă refer la întreaga Republică Moldovenească.

Tov. Podgornî: La noi fiecare republică are o denumire.

Tov. I. Gh. Maurer: *Eu vorbesc despre acea parte a Republicii Moldovenești care se găsește între Nistru și Prut și pentru prescurtare am să-i spun teritoriul A.*

Tov. Podgornî: *Fără A și B, că are denumire și dacă va afla poporul moldovean că îi zicem teritoriul A se va simți jignit*".⁴³

La 11 iulie 1964, date fiind discuțiile cu privire la denumirea istorică a acestei provincii, N. V. Podgorii va prezenta câteva fragmente din stenograma sovietică a întâlnirii de la Pițunda. În această ordine de idei, liderul delegației PCUS afirma următoarele: „*Aceasta este din stenogramă. Deci este o presupunere a tov. Hrușciov. „Noi presupunem că conducătorii chinezi v-au spus că rușii v-au cotropit Basarabia”.* După aceasta, după cum am văzut noi din stenograma noastră, tov. Bodnăraș a declarat următoarele: *Ei n-au spus asta. Acest lucru îl știm noi înșine. După asemenea declarație a tov. Bodnăraș, tov. Hrușciov a spus: Haideți, mai bine în această problemă să nu discutăm. Dacă este așa, atunci putem avea discuții cu dv. Haideți să facem plebiscit (sic!) în Moldova. În Moldova, tovarășe Maurer, dar nu în Basarabia!. Dacă românii ridică pretenții, eu sunt pentru plebiscit (sic!), însă aceasta ar ridica multe probleme și cu alte țări. Acest lucru nu se poate face*”.⁴⁴ Trebuie să menționăm faptul că, după cum am arătat deja, stenograma română aferentă întâlnirii de la Pițunda nu conține un asemenea schimb de replici.⁴⁵ De altfel, la 14 iulie 1964, referindu-se la afirmațiile rostite de către Podgornî la 11 iulie 1964, Ion Gh. Maurer afirma tranșant faptul că schimbul de replici invocat de către sovietici în chestiunea Basarabiei nu existase. „*În ceea ce privește inexistentele pretenții teritoriale ale RPR față de URSS, spunea liderul delegației PMR, la cele spuse de noi anterior am dori să adăugăm înainte de toate o precizare cu privire la o replică a tov. Bodnăraș în timpul convorbirilor cu tov. Hrușciov la Pițunda. Stenograma de care dispunem, cât și amintirile acelor dintre noi care am luat parte la această convorbire, atestă că o asemenea replică nu a avut loc*”.⁴⁶

Interessant este faptul că, în contextul apropierii româno-chineze, Beijingul s-a arătat interesat de discuțiile purtate de delegațiile PMR și PCUS la Moscova. Bunăoară, la 17 iulie 1964, premierul chinez îi solicita

⁴³ A. N. I. C., *Fond CC al PCR-Secția Relații Externe*, dosar 35/1964, volum II, f. 141-143 (documentul în cauză a fost publicat. Vezi în acest sens: „4. 1964 iulie 7-14, Moscova. Stenograma discuțiilor dintre delegațiile română și sovietică referitoare la problemele sensibile ale relațiilor bilaterale (sovromurile, statutul persoanelor de cetățenie sovietică, agentura sovietică din România, Basarabia etc.), colaborarea în cadrul CAER și a Tratatului de la Varșovia, evoluția mișcării comuniste internaționale etc”, în Vasile Buga (editor), *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice: convorbirile de la Moscova din iulie 1964*, București, Editura INST, 2012, pp. 36-197).

⁴⁴ *Ibidem*, p.169.

⁴⁵ A. N. I. C., *Fond CC al PCR-Secția Relații Externe*, dosar 30/1964, f. 42-43.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 35/1964, volum II, f. 219.

detalii ambasadorului român la Beijing (Dumitru Gheorghiu) cu privire la chestiunea Basarabiei:

„Zhou Enlai: *Am mai auzit, în mod neoficial, că cu prilejul vizitei tovarășului Maurer în Uniunea Sovietică s-a ridicat problema Basarabiei și Bucovinei de Nord-a Republicii Moldovenești, în care peste 60% din populație este românească. Se spune că s-a ridicat problema modului cum este tratată această populație. Nu știu dacă cunoașteți dacă s-au ridicat sau nu aceste probleme?*

Tov. D. Gheorghiu: *Nu cunosc.*

Zhou Enlai: *Am aflat din telegramele de presă occidentale. După ridicarea acestor probleme, convorbirile au fost întrerupte deoarece Hrușciov nu a putut accepta cererile. Apoi convorbirile au fost reluate și s-au încheiat. Tovarășul ambasador știe că românii din Basarabia și Bucovina de Nord sunt tratați în mod inechitabil?”⁴⁷*

Ulterior, însă, la 28 iulie 1964, autoritățile române îl vor informa detaliat pe ambasadorul chinez la București (Liu Fang) cu privire la discuțiile purtate la Moscova între delegațiile PMR și PCUS.⁴⁸ La puțin timp, chestiunea diferendelor româno-sovietice manifestate pe parcursul întâlnirii din iulie 1964 va fi reluată de către Gheorghe Gheorghiu-Dej, la 26-27 august 1964, în cadrul discuțiilor cu delegația PCC, condusă de către Li Xiannian. Cu această ocazie, referindu-se la comportamentul autorităților sovietice, liderul PMR afirma următoarele: *„De ce ne acuzați pe noi, noi n-am ridicat problema Basarabiei, dv. ați ridicat-o prin Hrușciov [...] Deși Hrușciov a folosit termenul de Basarabia la Leipzig, când tov. Maurer a vorbit în legătură cu chestiunea aceasta, că am fi pretins Basarabia, Kosîghin a sărit în sus: care Basarabia, ce Basarabia, noi nu cunoaștem o asemenea denumire, nu există nicio Basarabie?! Vedeți ce interesanți, ce internaționaliști sunt dumnealor, vorbeau mai al dracului decât unul din timpul țarismului când se manifestau tendințe de acaparare, de cotopire a teritoriilor străine. Eu nu cunosc, eu nu cunosc termenul acesta, nu există Basarabia. Atunci Maurer spune: atunci teritoriul dintre Nistru și Prut. Ei zic: nici asta nu există că acesta aparține Republicii Moldovenești. N-au admis să spunem cuvântul Basarabia”⁴⁹* Nu în ultimul rând, trebuie subliniat faptul că

⁴⁷„Document 27: 1964 iulie 17. Notă privind audiența lui Dumitru Gheorghiu, ambasador al RPR la Beijing, la Zhou Enlai, premier al Consiliului de Stat al RPC, referitoare la divergențele româno-sovietice și oportunitatea organizării unei noi întâlniri bilaterale româno-chineze”, în Mihai Croitor (editor), *În umbra Kremlinului: Gheorghe Gheorghiu-Dej și geneza Declarației din Aprilie 1964*, pp. 284-285.

⁴⁸ A. N. I. C., *Fond CC al PCR-Secția Relații Externe*, dosar 5/1964, f. 58-59.

⁴⁹ „Document 32: 1964 august 26-27. Stenograma discuțiilor de la Timiș dintre delegația română condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al CC al PMR, și delegația chineză, condusă de Li Xiannian, membru al Biroului Politic al CC al PCC, referitoare la divergențele româno-sovietice, precum și la diferendele sovieto-chineze”, în Mihai Croitor (editor), *În umbra Kremlinului: Gheorghe Gheorghiu-Dej și geneza Declarației din Aprilie 1964*, p. 362.

Ion Gh. Maurer, prezent la discuțiile cu delegația PCC, va acuza direct Kremlinul de falsificarea stenogramei de la Pițunda (referirile la chestiunea Basarabiei).⁵⁰ Însă, anul 1964 era și martorul publicării lucrării *Însemnări despre români: manuscrise inedite*, semnată de către Karl Marx, pe parcursul căreia erau condamnate abuzurile săvârșite de către Rusia țaristă (inclusiv asupra Basarabiei).⁵¹ Polemica dintre cele două părți pe marginea granițelor primea, astfel, conotații publice.

O chestiune mai puțin dezbătută în istoriografie vizează diferendele teritoriale sovieto-chineze manifestate pe parcursul anilor '50 și începutul anilor '60 ai secolului trecut. Primele tensiuni între cele două părți par a fi apărut, conform părții chineze, în cursul vizitei oficiale efectuate la Beijing de către o delegație PCUS, condusă de către Nikita S. Hrușciiov, în anul 1954.⁵² Astfel, potrivit versiunii acreditate de către Beijing, în cadrul acestei vizite Mao Zedong a dorit să introducă pe agenda de discuții și chestiunea statutului Republicii Populare Mongole, însă s-a lovit de refuzul categoric al delegației sovietice.⁵³ În același timp, trebuie subliniat faptul că, în cursul aceluiași an, în RPC era publicată broșura intitulată *Scurtă istorie a Chinei moderne*, editată de către Liu Peihua. Relevanța broșurii în cauză constă în faptul că în interiorul acesteia era publicată o hartă cu teritoriile aparținând Chinei în perioada anterioară Primului Război al Opiului (1839-1842), inclusiv teritorii aflate la momentul anului 1954 în componența URSS (Marele Ținut din Nord-Vest, Marele Ținut din Nord-Est, o parte a zonei Pamir, precum și o parte a Sahalin-ului).⁵⁴

Și totuși, la momentul anului 1954, dată fiind strânsa colaborare sino-sovietică (inclusiv în materie de politică externă), publicarea broșurii în cauză nu va determina o reacție publică din partea Kremlinului. Însă emergența polemicii publice sovieto-chineze, la începutul anilor '60 ai secolului trecut, va readuce în discuție chestiunile teritoriale prezentate public pentru prima oară în anul 1954, de această dată factorii decizionali

⁵⁰ *Ibidem*, p. 363.

⁵¹ Vezi în acest sens: Karl Marx, *Însemnări despre români: manuscrise inedite*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, *passim*.

⁵² Desfășurată între 29 septembrie-12 octombrie 1954, vizita în cauză a avut un impact pozitiv asupra dinamicii relațiilor sino-sovietice. Astfel, cu această ocazie s-a decis returnarea către Republica Populară Chineză a bazei sovietice de la Port Arthur și, în plus, factorii decizionali de la Kremlin și-au anunțat decizia de a renunța la cotele deținute în patru societăți mixte sovieto-chineze. Vezi, în acest sens: Chen Jian, *Mao's China and the Cold War*, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2001, p. 62.

⁵³ A. N. I. C., *Fond CC al PCR-Seecția Relații Externe*, dosar 50/1962, f. 104.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 105-107.

de la Kremlin respingând ferm afirmațiile chineze cu privire la tratatele „inegale” la care fusese supusă China.⁵⁵ De pildă, în septembrie 1963, în cadrul unei declarații a guvernului URSS, se subliniau următoarele: „[...] propaganda chineză face anumite aluzii asupra unor nedreptăți care ar fi avut loc, chipurile, cu prilejul statornicirii frontierei sovieto-chineze în unele sectoare [...] a crea în mod artificial în timpurile noastre diferite probleme teritoriale, mai cu seamă între țările socialiste, înseamnă să pășești pe o cale cât se poate de primejdioasă. Dacă astăzi statele ar începe să-și formuleze reciproc pretenții teritoriale, invocând date străvechi, mormintele strămoșilor, dacă vor reclama revizuirea frontierelor istoricești statornicite, acest lucru nu ar duce la nimic bun și nu ar face decât să învrăjbească popoarele, spre bucuria dușmanilor păcii”.⁵⁶ La rândul său, Beijingul, în cadrul unei scrisori adresate conducerii PCUS la 29 februarie 1964, acuza Kremlinul de încălcarea deliberată a frontierei dintre cele două state, manifestându-și, în egală măsură, disponibilitatea pentru a purcede la negocieri în direcția stabilirii pașnice a graniței dintre cei doi vecini. „Guvernul Republicii Populare Chineze-afirmau liderii politici chinezi-a considerat întodeauna că problema de graniță între China și Uniunea Sovietică, lăsată moștenire de istorie, poate fi rezolvată prin tratative între guvernele celor două țări și că până la rezolvarea ei trebuie să se mențină situația existentă la graniță [...] În ultimii ani, pe măsură ce au luat amploare acțiunile antichineze ale conducerii Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, partea sovietică a încălcat în permanență situația existentă la graniță, a pătruns și a ocupat teritorii chineze, a provocat incidente de graniță”.⁵⁷ O acutizare a diferendelor teritoriale dintre cele două state se va produce la 10 iulie 1964, ca urmare a unor afirmații formulate de către Mao Zedong în cadrul unei întâlniri cu o delegație a parlamentarilor socialiști japonezi. Bunăoară, potrivit presei japoneze, răspunzând unei întrebări formulate de către Tetsuo Ara, referitoare la statutul insulelor Kurile, liderul chinez ar fi afirmat următoarele: „Teritorii ocupate de Uniunea Sovietică sunt mult prea multe. În conformitate cu acordurile de la Yalta, Uniunea Sovietică, sub pretextul asigurării securității Mongoliei, a inclus de fapt această țară sub stăpânirea sa. Mongolia ocupă o suprafață mult mai mare decât insulele Kurile [...] Ei și-au însușit o parte a României [...] Despărțind o parte a Poloniei, au inclus-o în componența Rusiei, iar în chip de compensație au predat Poloniei o parte a Germaniei de Est [...] Uniunea Sovietică ocupă o suprafață de 22 milioane km.², în timp ce populația ei numără numai 200 de milioane de locuitori [...] Cu circa 100 de ani în urmă, raionul din partea de est a Baikalului a devenit teritoriul Rusiei

⁵⁵ *Ibidem*, f. 109.

⁵⁶ *Ibidem*, dosar 79/1963, f. 17.

⁵⁷ *Ibidem*, dosar 28/1964, volum I, f. 74.

și de atunci Vladivostok, Habarovsk, Kamciatka și alte ținuturi sunt teritorii ale Uniunii Sovietice. Noi n-am prezentat încă nota privind acest capitol”⁵⁸

Deși la 25 februarie 1964, la Beijing, debutaseră tratative între cele două părți cu privire la chestiunile de frontieră, aflate în litigiu, totuși acestea nu vor duce la un rezultat concret.⁵⁹ Debarcarea lui Hrușciiov de la putere (în octombrie 1964) nu avea să producă o schimbare a opticii Kremlinului vis-a-vis de diferențele teritoriale sino-sovietice, în martie 1969 tensiunile dintre cele două părți degenerând în incidente majore de frontieră.

Așadar, în manieră concludivă, putem afirma faptul că în ciuda imaginii unității ideologice a monolitului comunist, imagine atât de energic promovată de către sovietici, începutul anilor ‘60 ai secolului trecut erau martorii apariției mișcărilor centrifuge, menite a contesa primatul ideologic al Kremlinului. Chestiunea granițelor dintre statele socialiste, după cum am demonstrat mai sus, avea să se constituie într-un subiect contondent pe agenda de discuții, contribuind la apariția și dezvoltarea unor breșe în interiorul monolitului comunist.

⁵⁸ *Ibidem*, dosar 50/1962, f. 111-112.

⁵⁹ *Ibidem*, dosar 28/1964, volum I, f. 75.